

Մ Ի Ո Ն

ԺԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1943

⇒ ՀՈԿՏ. — ՆՈՅ. — ԴԵԿՏ. ⇒

ԹԻԻ 10-11-12

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տարօրինակ թուի թերևս խորագիրը մեր Խմբագրականին, քանի որ աւելի քան ստոյգ է թէ այդ հայրենիքը իր գաւաղներուն սրտին խորը բնաւ չէ դադարած իրաւ ըլլալէ։ Մշուհներ, պատմութեան բերումներ, այդ հայրենիքին գաւաղներուն և երկրին իրականութեանը մէջտեղ, պատուարի, վարագոյրի նման դեր մը ունեցած են, բայց երբեք՝ անթափանց ընծայելու չափ զանոնք իրարու։

Երկար, շատ երկար եղաւ մեր սպասումը, եւ խոր՝ մեր տառապանքը, բայց բնաւ չպակսեցաւ մեզի յոյսին քաղցրութիւնը։ Անցնող քառորդ դարուն՝ մեր հայրենիքը, իբր հաւասարապատիւ անդամ Խորհրդային Միութեան, արդէն գոյութիւն ունէր և կը վայելէր հզօր պաշտպանութիւնը այս վերջինին։ Հակառակ որ ան մեր պատմական բնաշխարհին մէկ մասը միայն կը բովանդակէր, բայց մեր միակ ազգային տունն էր և կենդանի վառարանը մեր դարաւոր ձգտումներուն, երազներուն և հաւատքին։

Հայ սփիւռքը հակառակ հայրենի հողի իր կարօտին, տազնապներ ու վարանումներ ունեցաւ։ Ոմանք ցաւով մտածեցին թէ Հայ նոր Հայրենիքը չունէր այն բացարձակ անկախութիւնը զոր մենք կ'ուզէինք որ ան ունենար։ Ուրիշներ՝ խորթ և օտարոտի կը գտնէին Խորհրդային Հայաստանի իրաւակարգը։ Եւ տակաւին գտնուեցան դժգոհներ՝ թէ Հայաստան ինչո՞ւ իր դուռները լայնօրէն չէր բանար Սփիւռքի ստուերաշխարհներու մէջ նստող կիսակործան հոգիներուն։

Իբր զգացում՝ արդար, բայց իրականութեան քիչ համապատասխան այս մեղադրանքները այսօր մեղմացած և անուշցած են այլևս։ Այսօրուան աշխարհին մէջ մեր ծաւալն ու տնտեսութիւնը ունեցող ոչ մէկ ժողովուրդ կրնայ վայելել այն անկախութիւնը՝ զոր մենք կը պահանջէինք յաճախ։ Իսկ տարածքը մեր երկրին՝ այն շատ պզտիկցած «ածուին», որուն մեծ մասը դեռ երէկ երկար ու խնամոտ ոռոգումներու և մշակման կը կարօտէր, կը մնայ հետևաբար անբաւական իր ծոցին մէջ տակաւ աճող աւելի քան մէկ միլիոն բնակչութեանը համար։ Հայրենիքը տասնեակ մը տարիներ առաջ զերազոյն զոհողութիւններու զինով միայն կրցաւ իր դուռները բանալ գաղթաշխարհի թէև քիչ՝ բաց բախտաւոր իր գաւաղներուն։ Քիչեր, շատ քիչեր, ճիշտ կերպով ուղեցին արժևորել տաժանագին ըլլալու աստիճան ներքին այն հզօր ճիղը՝ զոր մեր երկիրը կը ջանար եւ կը նիւթէր, մշակելով հողը, բանալով ջրանցքները, զարգացնելով

գիւղատնտեսական աշխատանքները, յառաջ տանելով ձկնաբուծութիւնն ու անտառամշակութիւնը, եւ ուշագրաւ համեմատութիւններու հասցնելով ճարտարագործութիւնը իր բոլոր երեսներուն վրայ:

Շատցան նորակերտ բնակարաններու թիւը, դուարթ կանաչութիւններով ծածկուեցան դարերով անմշակ հողերը, շնորհիւ բացուած ջրանցքներու և ջուրի բաշխումներու: Հոյակապ գործարանները — որոնցմէ ոմանք՝ քաուչուի, պահածոյի և քոնեակի, կը մրցին բովանդակ Խորհրդային երկիրներու նման հաստատութիւններու հետ — իրենց շոգեպինդ աշխատանքին մէջ տակաւ շատցուցին պակտով բարիքները: Նիւթական շինարարութեան հետ՝ յառաջագրուեցան վարչական և ընկերային բարենորոգումներ, ինչպէս նաև առօրյա պահական և մրտաւորական աշխատանքներ: Մասնաւոր զարկ տրուեցաւ կրթական և մշակութային գործին, և երևան մայրաքաղաքը՝ դարձաւ կեդրոն հայ մտքին:

Ժողովրդային լուսաւորութեան հարիւրաւոր հիմնարկութիւններ, գրադարաններ՝ ամէնուրեք, որոնց մէջ՝ Հայաստանի պետական հանրային գրադարանը կը նկատուի Սովիէտ Միութեան առաջնակարգ գրադարաններէն մէկը, շնորհիւ իր ունեցած հազուագիւտ հատորներուն. շուրջ մէկ ու կէս միլիոն գիրքեր:

Դպրոցներու ցանցը որ այսօր գոյութիւն ունի մեր հողին վրայ, և կըրթական հիմնարկութիւնները, երբեք իրենց նմանը ունեցած չեն: Հակառակ պատերազմի արհաւիրքին, այդ կարգի ձեռնարկները կը շարունակուին անընդհատ, ժողովրդական կրթութեան և լուսաւորութեան ի հաշիւ: Իսկ գոյութեան շքեղ պայքարը զոր հայ արի արանց զինուորները կը մղեն իր զաւակներու արիւնով դեռ նոր զնուած հայրենիքին ի խնդիր, վեր կը մնայ ամէն զնահատանքէ:

Սակայն այս բոլորին պէտք կ'ա՞րարէք, Հայաստանը սիրելու համար: Հայրենիքի սէրը փոխարինութիւն չի պահանջեր. անիկա գերիվեր է ամէն կարգի հաշիւներէ և նկատումէ: Մենք տակաւին այսօր կը մեղադրենք մեր այն նախնիքը որ իրենց թագաւորին կամ իրարու դէմ թշնամական զիրք բռնելով կը վտանգէին երկրին շահերը: Քաղաքացիական առաքինութիւնները որքան մշակուին և ընդհանրանան՝ այնքան ալ կը նուազին մարդկային այն տկարութիւնները որոնք երբեմն կը հասնին մինչև մատնութիւն, մինչև հայրենադաւուրութիւն:

Դեռ երէկ, զաւառական վարժարանի մը կառուցումը, հայու մը նախարար անուանումը, հայերէն թերթի մը երևումը և կամ նոր Եկեղեցիի մը հիմնարկէքը՝ հրճուանքով ու փառքով կ'ուռեցնէր մեր կուրծքերը. ինչպէս չ'երկրի «նորամանակ» Հայաստանին համար, ուր նոր կեանք, նոր գործ և յառաջդիմութեան նոր հորիզոններ կան, հազար անգամ նահատակուած բայց չ'մեռած այս ժողովուրդի զաւակներուն համար:

Հեռատես ժողովուրդները կը գուշակեն ասպագայ հնարաւորութիւնները, զգուշանալով արկածալից փորձերէ, և էական մեծ նպատակին հասնելու համար պատեն առիթին զիտեն սպասել: Կարճատես ժողովուրդները միայն անընդունակ են լայն հայեացքներու և հորիզոններու, պահանջելով իրենց բաղձանքներու անմիջական կատարումը՝ անհամբեր և ջգադրգիւ: Մենք՝ Հայերս, դժբախտաբար եղած ենք յաճախ այս վերջիններէն. հազիւ ըմբռնած թէ ինչ է Ազատութիւնը, վճռեցինք անոր տիրանալ անյապաղ. ուղեցինք որ Հայաստան մէկ օրէն, և մեր օրով վերականգնի. և մեր կորստաբեր արշաւին մէջ փոխա-

նկատողութիւնները ընթերցողի հոգիին մէջ: Մենք ամէն բանէ առաջ և ամէն բանէ վեր՝ կը հաւատանք Հայ Հոգիին, և դարաւոր փորձառութեամբ սորված ենք թէ այդ հոգիին գերագոյն պաշտպանը դարձեալ Հայ Հայրենիքն է՝ ամէն բանէ առաջ և ամէն բանէ վեր: Հայ արուեստագէտը Լոնտոնէն, Նիւ-Եորքէն, Փարիզէն, կարենայ թերևս խորունկ ներշնչումներ իւրացնել, բայց չի կրնար այդ ներշնչումները հայացնել, — որ հոս կը նշանակէ ազատագրել անցաւորը որոշ տեսականի մը մէջ — որքան ատեն որ անոր աչքը չկշտանայ զոյներու, զիծերու կախարդական այն հանդէսէն, որ երկիրն է, որ հայրենիքն է ամէն հոգեկան դրութեան դիմաց: Ի՞նչ շքեղ էին Արևմտահայ Գրականութիւնը փառազարդող տաղանդները, բայց ո՞րքան քիչ է հայրենի շէշտին, ձայնին բաժինը այդ տաղանդներէն մեզի ժառանգ մնացած զործերէն ներս, վասնզի այդ զրաւանութիւնը իր խոշոր մասով չէ պաշտպանուած Հայոց Հայրենիքէն: Թէ՛ Եւրոպայի, թէ՛ Ամերիկայի մէջ, Հայ միտքը դեռ նոր՝ մեծ անուններ նուիրեց այդ Մշակոյթներուն: Մենք զանոնք կորսուած չենք նկատեր, բայց կը ցաւինք որ անոնք աճում մը չեն եղած Հայ մտքի փառքին վրայ: Ահա թէ ինչու չենք դադրիր պահանջելէ այդ Հայրենիքին իրականութիւնը՝ կենդանի և բարախուն, Սփիւռքի բոլոր խաւերուն ալ հոգիէն ներս: Ան որ օրուան իր աշխատանքը կ'աւարտէ և իր քայլերը կ'ուղղէ իր տունը, չի՞ այցելիր արդեօք այն միւս իրականութենէն, որ Խորհուրդն էր ըլլալու այդ տունին, այս անգամ՝ սեպհական հոգի երեսին, իբր մէկ բլիշը Հայ Հայրենիքին:

Հայ հարուստը որ օտար հոգին վրայ ստիպուած է լաստակերտել իր ընդեծին շնորհները, հոգի ընդերքէն կամ տնտեսական մրցադաշտէն քաղելով այն բոլոր բարիքները, որոնք իրենք ըլլալու չափ իր ցեղին արժէքները կը կրկնաւորեն հոգեպէս, թերևս ինքզինքը պիտի զգայ այլապէս բարձրացած, եթէ երբեք իր ձեռնարկներուն վերև և անոնց խորը գտնէ Հայրենիքի Ոգիին անվրէպ պաշտպանութիւնը. կ'ակնարկենք այն ամէն կառույցներուն, հաստատութիւններուն, որոնց գումարումովը պայմանաւոր է ամէն քաղաքակրթութիւն: Հայ միտքը, հայ տնտեսութիւնը, հայ արդիւնաբերական ստեղծագործութիւնը՝ Հայրենիքի վրայ և համար:

Այն սերունդը որուն աչքերը բացուեցան առաջին Մեծ պատերազմի սարսափներուն վրայ, և ոսկորները ճանչցան մեր պատմութեան ամէնէն մեծ աղէտին ծանրութիւնն ու արհաւիրքը, այսօր կը մնայ Սփիւռքի քաւարանեան պայմաններուն մէջ: Մեր խօսքը այն երիտասարդ սերունդին է, որ իր ուսերուն է առած ազգային կեանքի իրական տաղնապը, մէկ կողմէն շահելով իր մարմինը, միւս կողմէն տառապելով՝ իր հոգիին վրայ կարենալ պահելու հերոսական պայքարը:

Հայոց Հայրենիքը այս տղոց հոգիին տրամութիւններուն վերև աշտարակուող գեղեցկութիւնն է: Այդ է պատճառը թերևս, որ անոնք ամէնէն աւելի զգան այդ կառուցուող Հայրենիքին շքեղ հմայքը, անով լուսաւորելու իրենց ներկային նսեմութիւնները. և անոր մէջ դրած իրենց երազներուն ու հաւատքին ջերմութիւնը, շարունակեն արծարծուն պահել և սպասել՝ միշտ խանդոտ ու յուսալից, այն օրուան, երբ իրենց արի բազուկները ամբողջութեամբ պիտի տրամադրուին Հայ Հայրենիքին ոյժին, փառքին և գեղեցկութեան:

Եւ ապա զալու համար մեր հոգին ամէնէն աւելի մթաստուերող իրողու-

Թեան՝ կրօնի ազատութեան, վստահ ենք այսօր առաւել քան երբեք, որ ան իբրև սկզբունք մը միայն պիտի չմնայ Խորհրդային կարգերէն ներս, այլ պիտի ընդունուի տակաւ, ըլլալու խարխալը մարդուն իմացական, բարոյական և գեղարտական ապրումներուն: Խորհրդային իրաւակարգը, մանաւանդ այս վերջին Մեծ պատերազմէն վերջ, ըմբռնել կը թուի թէ ժողովուրդի մը կեանքին սկզբունքը և իր ոյժին ու մեծութեան զաղտնիքը նիւթականը չէ և չի կրնար ըլլալ, և թէ ան կը կայանայ հրայրքին մէջ՝ զոր ժողովուրդները կ'ընծայեն հոգեկան արժէքներուն:

Կրօնը անհրաժեշտ ազդակ մըն է քաղաքակրթութեան. և Խորհրդային Ռուսիան, իրմէն ժամանակաւորապէս հերքուած այս մեծ ճշմարտութիւնը վերստին ընդունելու ճամբուն մէջ է, ինչպէս ցոյց կուտան ցարդ այդ ուղղութեամբ առնուած քայլերն ու զինումները:

Ընդհանուր այս շրջափոխութեանը մէջ ապահով ենք որ Հայաստանեայց եկեղեցին ալ պիտի չուշանայ վերագտնել իր դարաւոր խորհուրդին ամբողջ շքեղութիւնը, դառնալու համար Հայոց Հայրենիքին ոչ միայն հրայրքը, պատմական անոր կերպարանքին բերեղացումը, այլ և պիտի անդրադարձէ համազգային համաքրիստոնեայ հոգեղէն իրականութեան նոր խռովքները, նոր բերեղացումները:

Մեր այս զգացումները՝ երևոյթներու մակարեւրումներ ըլլալէ աւելի, իրականութիւններ են բարեբախտաբար, և խոր վստահութիւն կրնան ներշնչել բոլոր անոնց՝ որոնք Հայրենիքի սիրով և մտածումով ապրեցան և կ'ապրին:

Սփիւռքի Հայութիւնը իբրև եկեղեցի, դպրոց, տնտեսութիւն և հանրային կեանք, կը շարունակէ պահել անշուշտ ինչ որ ունի ցարդ, եղածը նորոգելով և աւելի զարգացնելով, ժամանակի ընձեռած կարելիութիւններուն համեմատ: Ընել այս ամէնը՝ պարտք և անհրաժեշտութիւն է, որպէսզի Սփիւռքի Հայութիւնը իբրև ժողովուրդ և ազգ չկորսուի օտարութեան մէջ և մնայ միշտ անբաժան ոչ միայն իր Հայրենիքի զաղափարէն, այլ նաև անոր ֆիզիք ամբողջութենէն:

Վստահ ենք թէ Հայաստանի իմաստուն վարիչները պիտի զիտնան այս ամէնը, իրենց հայրենաշէն մեծ ու սրբազան գործին մէջ չմոռնալու համար Մեծ Պաւլոսի Սփիւռքի Հայութիւնը, որ հայրենի կիզիչ կարօտը իր հոգիին խորը, անընկճելի կորովով և ապագայի հաւատքով կը շարունակէ վեր բռնել իր ֆիզիքական շէնքին հետ միասին իր հոգիին կառոյցը, Սփիւռքի մշուշներէն նայելով այն հեռաւոր բաղձանքին որ այսօրուան Հայոց Հայրենիքն է:

Սրտապնդիչ է հաստատել որ արտասահմանի մեր բոլոր զաղութներուն մէջ, օրուան կարգախօսը կը կազմէ Հայոց Հայրենիքին օգնելու մտածումն ու ճիգը, ինչ որ տարիներէ ի վեր գործով ու խօսքով կը ջանային ընել արդէն Հ. Բ. Լ. Միութիւնը, ՀՕԿ-ը, Հ. Ե. Ընկերակցութիւնը, Հ. Ե. Միութիւնը, և կարգ մը Հայրենակցական Միութիւններ և կազմակերպութիւններ, խորունկ և անալլալ ուխտով, և հայրենի վերաշինութեան աննահանջ սիրով և հաւատքով:

Այսօր առաւել քան երբեք մօտ ենք այդ երազին իրականութեանը, որուն բաղձանքով կը բացուին այս օտարութիւններու մէջ իր խանձարուրը քակող մանուկին շրթները, և զոր չտեսնելու մղձաւանջէն կը տառապին գերեզմանին մօտեցող պանդուխտ հայորդիները:

ԽՄԲ.